

REFLEKTION/ KONFRONTATION/ DISKUSSION

Den försvunna genusrutan:
Politisk styrning av forskningsmedel?

Jenny Bergenmar, Tomas Forser, Stefan Helgesson, Maria Jönsson, Sarah Ljungquist, Peter Luthersson, Maria Löfgren, Annika Olsson, Jesper Olsson, Magnus Ullén, Anna Williams

Från och med i år kan/behöver man inte genusdeklarera sin ansökan om projektmedel från Vetenskapsrådet. Den ruta i vilken man med ett kryss kunde ange att projektansökan hade ett genusperspektiv är numera borttagen, som en konsekvens av ändringar i regeringens regleringsbrev. Detta faktum, som kan tolkas och analyseras på flera sätt, påkallar ställningstaganden. *TFL* har därför denna gång manat till reflektion om politisk styrning av forskningsmedel.

Till denna enkät om ett forskningspolitiskt ämne bjöd vi in 28 personer att medverka. 10 svarade, medan alltså hela 18 inte svarade alls eller avböjde. Förvisso lovordade flera av de avböjande vårt initiativ, men ansåg sig själva alltför upptagna för att skriva en kort kommentar. Bortfallet är vårt viss begrundan: under de två år Göteborgsredaktionen nu har gett ut tidskriften har vi tidigare initierat fem olika diskussioner, enkäter och debatter, och det har då aldrig hänt att någon tillfrågad har tackat nej, avböjt eller hänvisat till för stor arbetsbörda.

Frågan är dock av största vikt. Nyligen presenterade regeringen sin forsknings- och innovationsproposition som kommer att gälla fram till 2012. Svensk forskning får mer pengar än någonsin, hela fem miljarder. Regeringen har också från och med i år introducerat en ny finansieringsform där en del av forskningsmedlen (i år över en tredjedel) går direkt till ett antal *strategiska satsningar*. Lars Leijonborg förklarar i regeringens pressmeddelande att man med detta vill »bidra till lösningar på mänsklighetens stora problem«. Områden som får strategisk tilldelning är i första hand medicin, teknik och klimatforskning, inte humaniora och definitivt inte litteraturvetenskap.

Vår fråga om »genusrutan«, dess vara eller icke vara, handlar givetvis om genusperspektiv och genusforskning, men samtidigt om forskningens relation till styrning utifrån. Vi bad alltså ett antal litteratur- och genusvetare att låta följande fråga utgöra underlag för diskussion och reflektion över politisk styrning av svensk humanistisk forskning:

I regeringens regleringsbrev till Vetenskapsrådet har det under många år hetat att rådet skall befrämja genusperspektivet i forskningen. I regleringsbrevet för budgetåret 2008 är det målet inte längre kvar. Som en direkt följd av detta har den ruta den humanistiske forskaren kunde kryssa i om forskningsplanen berörde frågor »rörande genus/genusperspektiv« försvunnit från Vetenskapsrådets ansökningsformulär. Är det bra eller dåligt att genusrutan är borta?

Camilla Brudin Borg & Christer Ekholm

Jesper Olsson,
Institutionen för litteraturvetenskap
och idéhistoria, Stockholms
universitet

Forskning i bojar eller i frihet. Fullt så dramatisk, tillspetsad och binär är inte situationen, men utan tvekan krävs det uppmärksamhet kring forskares spelrum och en diskussion kring de interventioner som görs. En »genusruta« på ett ansökningsformulär framstår nu inte som någon särskilt produktiv eller uppfinningsrik intervention. Inte bara för att den dras med trovärdighetsproblem (en komplex fråga komprimerad till ett klick), utan också för att den riskerar att kommendera fram sömniga pliktskyldigheter i projektbeskrivningar. Att humanistisk forskning, när den är uppmärksam och medveten om sina politiska implikationer, mycket ofta kommer att framkalla frågor »rörande genus« – vilka man inte nödvändigtvis behöver göra till huvudsak, men väl konfrontera – är en annan sak. Men kanske skulle rutan bara fungera som en väckarklocka i största allmänhet: Genus, för fan! Och som en sådan kan den nog ha haft viss verkan. Å andra sidan är det då kanske dags för andra signalrutor nu: Kommer ditt projekt att rubba disciplinens doxa? Kommer du att pröva andra framställningsformer än dem konventionen påbjuder? Kommer ditt arbete att styras av nyfikenhet och kritiska frågor – eller kommer det i första hand att iakttas de spelets regler som ger legitimitet åt din verksamhet? Klick. Eller nej klick.

Maria Löfgren & Maria Jönsson,
Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet
(Tillträdande redaktörer för *TFL*)

I en annan samhällsordning skulle vi gärna leva utan örönmärkte forskningsmedel. Om resurserna för humanistisk forskning mångdubblades, med flera olika former av finansierings-

källor, skulle kanske bredd och mångfald i såväl grund- som spetsforskning kunna säkras. Men i nuläget finns varken stora resurser eller ett stort antal finansiärer för humanistisk forskning. Det är de stora forskningsråden som i hög grad styr vilken forskning som är möjlig att bedriva och i förlängningen möjlig att föreställa sig. Att dessa forskningsråd har tagit ansvar för situationen och pekat ut åtminstone ett av många eftersatta forskningsområden som prioriterat är inte mer än rimligt (även om det ska tilläggas att genuskryssat fungerat som en garanti för en kompetent bedömning och inte som en gräddfil för att få forskningsmedel). Om genusmärkningen ska kallas för »politisk styrning« eller inte beror på vad man kallar den »omärkte« forskningen. Forskningsråden styr förutsättningarna för den humanistiska forskning som bedrivs, de sätter agendan exempelvis för hur forskningsmålen ska formuleras, hur metodfrågor ska artikuleras och hur samarbeten ska se ut. Detta är också politisk styrning, om än inte partipolitisk. Så länge normerna för »normalvetenskapen« är oartikulerade ser vi genusmärkningen som ett nödvändigt ont. Vi skulle mer än gärna slippa den lätt förnedrande genusrutan i Vetenskapsrådets formulär (en ruta som inte förpliktigar till särskilt mycket) – men inte under rådande omständigheter. Att genusmärkningen avskaffats leder förmodligen inte till att genusperspektivet integreras i mainstreamforskningen – snarare att det blir legitimt att återigen bortse från det.

Tomas Forser,
Litteraturvetenskapliga institutionen,
Göteborgs universitet

Ideologisk statlig styrning av vetenskaplig verksamhet via skattemedel är något som i forskarsamhällets allmänna självförståelse ter sig otänkbart, för att inte säga skrämmande.

Exemplen förskräcker, brukar det rättrådigt heta.

Önskemål om sådan styrning skall inte förväxlas med såväl politikernas som forskarnas egna krav på att den humanistiska forskningen skall ha samhällelig relevans och rentav göra ideologisk nytta. D.v.s. att det vi gör är något annat än lek med pepparnötter som Fredrik Böök en gång hånfullt skrev om vetenskaplig frihjulsåkning och estetiskt lövsågeri.

För den enskilde är det inte alltid helt lätt att kontrollera när den samhälleligt relevanta forskningen övergår i vetenskapligt svajig plädering. Det händer att vi förhandlar med vår egen moral för de goda sakernas skull. Eftersom det är så finns där goda skäl att dekonstruera en massa retorik kring objektiviteten. Men också för staten att inte hålla fram de syltburkar som forskarna bör stoppa fingrarna i. Den där rutan om genusaspekt som för många framstod som ett nödvändigt villkor för att man skulle kunna få tänka och skriva på avlönad tid var såväl ett försök att korrigera forskarsamhällets tänkande som en begränsning av den frihet som är all forsknings förutsättning. Den var dessutom sällsynt olycklig i en tid när genuskorrekt tänkande redan hade all vind i ryggen också på högsta politikernivå och alla hankade sig fram som feminister. Mainstream hade blivit enda vägen.

Då är det väl bra då att rutan är borta?

Nja. Det gör varken till eller från. Perspektivet är redan implementerat inom samhällsvetenskaper och humaniora och i rådets arbetsgrupper och styrelser sitter inte de i majoritet som har alternativa synsätt och perspektiv. Skadan är redan skedd. Det nödvändiga villkoret blev snart sagt ett tillräckligt.

När om tio år eller så det senaste decenniets forskningsanslag kommer att granskas systematiskt skall man finna att en stor del av anslagen gått till dålig forskning med rätt ståndpunkt. Än en gång kommer det att framgå att det inte finns något samband mellan berömvärd ideologi och bra forskning.

Anna Williams,
Litteraturvetenskapliga institutionen,
Uppsala universitet

Det är bra att genusrutan är borta. Den må ha bidragit till att fler ansökningar deklarerat ett genusperspektiv, men sannolikt har genusforskningens omfattning eller kvalitet inte påverkats av rutans existens. Rutans positiva effekt är möjligen att de ansvariga för bedömningen av forskningsansökningar blivit mer uppmärksamma på angelägen genusforskning värd att stödja. Genusperspektivet är sedan länge etablerat inom forskningen och det borde därför också vara lättare idag att avgöra om viktig kunskap går förlorad om en sådan analys saknas. Generellt tror jag att det är av underordnad betydelse för den vetenskapliga bedömningsinstansen om forskningsprojektet haft ett genusperspektiv eller inte. En svag ansökan kan inte gömma sig under ett genustäcke. Det avgörande har varit om perspektivet varit väl integrerat, produktivt och nödvändigt, eller endast fungerat som irrelevant utfyllnad.

Rutor. Plötsligt står man där ini. Och inga grindar eller stättor.

Magnus Ullén,
Avdelen för språk, engelska,
Karlstads universitet

I en etableringsfas har det varit värdefullt att genusvetenskapen har sanktionerats av det politiska etablissemanget; man kan inte kategoriskt hävda att politisk styrning av forskningen med nödvändighet är av ondo. De hegemoniska strukturerna i den akademiska världen sitter djupt och vill man etablera nya hegemonier måste man kunna tillgripa politiska medel för att åstadkomma förändringar av den inomvetenskapliga situationen.

Samtidigt är det svårt för en forskningsinriktning att i längden uppbära statusen av politiskt förordat perspektiv utan att stelna till

doxa. Redan i föreställningen att vital forskning låter sig reduceras till ett bruk av vissa »perspektiv« rymmer en naivitet som i längden hotar att göra de förordade perspektiven till hinder snarare än till hjälp för en kritisk praktik. Vital forskning produceras inte genom att man anlägger det eller det perspektivet, utan genom att man lär sig översätta begrepp och metoder från en teoretisk situation till en annan. Genusvetenskapens bestående betydelse torde bestå just i att den framtvingat en medvetenhet om en specifik typ av situation som vi förut varit – och för all del fortfarande tenderar att vara – blinda för.

Som politiskt sanktionerat perspektiv inställer sig emellertid också behovet att definiera vad som »egentligen« är genusvetenskap. Därför är det bra att genusrutan nu är borta, inte minst för genusperspektivet som sådant: befriat från kravet att etablera ortodoxi kan det fortsätta att vara en utgångspunkt för en radikal praktik.

Jenny Bergenmar, Litteraturvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

Det är bra att genusrutan är borta, eftersom den av en något paranoid forskarvärld uppfattades som ett obligatorium. Kryssa, annars blir det inga pengar. Följden blev många feldeklarerade projekt, som var okunniga om genusforskning, men bockade av det på blanketten. Samtidigt hördes upprörda rop om politisk styrning. Det är intressant av två skäl: 1) Projekten blev inte präglade av genusperspektiv i någon större utsträckning – styrningen var alltså hårdare i debattens retorik än i verkligheten. 2) Andra politiska satsningar är inte lika kontroversiella. Debatten om varför forskning på havsmiljö gynnas i årets höstbudget har uteblivit. Alltså var det inte bara den politiska styrningen, utan också själva genusforskningen som var problemet.

Det är rimligt att områden som framstår som centrala för samhället prioriteras, eftersom

forskningen inte är till för forskarna, utan för samhället. Tyvärr har det visat sig att forskarvärldens beredvillighet att identifiera förbisedda områden och alternativa perspektiv har varit begränsad. Därför är det bra att den uppmanas att ställa generella rättvisefrågor genom politiska beslut. Genusfrågan är en sådan fråga.

Peter Luthersson, Lunds universitet, VD Bokförlaget Atlantis AB

Hur blev DDR DDR? Var det för att ondskefulla personer styrde och ställde? Eller var det för att välvilja svämmade över och dränkte all spontanitet och frihet, all lust hos individen att gå sin egen väg och formulera problem efter eget huvud? Repression växer där trycket från konsensus är starkt. Ena dagen krav på klassperspektiv, nästa på genusperspektiv. Här en minister som inte begriper vad som är hans bord och vad som inte är det. Där en underhuggare som står till tjänst med att genuscertifiera institutioner och på så vis gör sig till kommissarie.

Det finns ett stråk av otäckt nyspråk i *TFL*:s cirkulärfråga. Man framställer det som ett »faktum« att forskare inte längre »kan« genusdeklarerera sin ansökan om projektmedel från Vetenskapsrådet. Jag undrar: Hur skulle någon kunna förhindras att redovisa sin forskningsinriktning i själva ansökan? Försvinnandet av »genusrutan« innebär endast att alla inte längre behöver göra övermakten sin reverens. Bara vänner av det totalitära kan sörja.

Tillnyktringen ifråga om »genusdeklaration« är dessvärre inte representativ. Alliansregeringen vidmakthåller inom kultur- och forskningspolitik tyvärr åtskilligt av socialdemokratisk kommandostruktur. I TV ser jag utbildningsminister Lars Leijonborg kommentera forskningspropositionen. Eftersom »jag« har tagit fram si och så många miljarder kronor till forskningen tycker »jag« att det är rimligt att »jag« får vara med och bestämma hur pengarna används, så

ger figuren i rutan. Jag får en intensiv känsla av obehag. Är detta en liberal? Har han då ingen instinkt alls? Förstår han vad han säger? För det första är pengarna inte hans. Och vad skulle göra just honom, en förvisso folkvald men tämligen lågutbildad politiker, lämpad att göra forskningsprioriteringar?

Sarah Ljungquist,
Institutionen för humaniora
och samhällsvetenskap,
Högskolan i Gävle

Det är viktigt att befrämja genusperspektiv i forskningen och det tidigare tydliga statliga kravet på Vetenskapsrådet var bra. Jag ser inget fel i att med politiska medel rätta till skevheter i en obalans, och när det gäller genusforskningen finns fortfarande så mycket okunskap och motstånd att öronmärkning av forskningsmedel till kunskapsområdet är viktig. Jag gör inte heller någon direkt koppling mellan öronmärkning av projektmedel och statlig styrning av forskningen. Staten styr inte vilka teorier och metoder forskare använder sig av bara för att det finns öronmärkta medel till forskning på ett särskilt område. Många ser det så men jag gör det inte. Jag ser snarare öronmärkningen som ett sätt att stimulera eftersatta, nya och/eller alternativa kunskapsområden, vilket på sikt innebär en både bredare och friare forskning än den vi har idag.

Att genusrutan försvunnit från Vetenskapsrådets ansökningsformulär har dock ingen betydelse i sammanhanget. Det kan snarare vara bra. Ser man till den utvärdering av genusinriktningen i projektansökningar inom medicin som gjordes för några år sedan så kan man säga att rutan missbrukades. Hela 70 procent av de genuskryssade ansökningarna saknade nämligen helt genusinriktning. Genusrutan var alltså inget bra system för att identifiera projekt med genusperspektiv. Nej, här tror jag att det alternativa systemet som ersätter genusrutan, där

ansökningar med genusperspektiv identifieras via ett sökordsystem, är bättre. Det väsentligaste är dock att genusforskningen befrämjas.

Annika Olsson,
Centrum för genusstudier,
Stockholms universitet

Är det bra eller dåligt att genuskrysset är borta?

För att svara på frågan måste jag börja från början:

Genuskryssen var ju en konsekvens av VR:s uppdrag att främja genusperspektiv i forskning och fyllde en funktion i deras uppföljande och utvärderande verksamhet – de var ett verktyg i VR:s interna analys. I den allmänna debatten kom de dock tyvärr ofta att uppfattas och användas som en direkt symbol och ett bevis för att genusforskning var något statsrelaterat och statsreglerat. Genom denna feltolkning och användningen av en guilt-by-association teknik har forskning inom genusfältet ofta blivit tvungen att förklara och försvara sig på vis som andra vetenskapliga discipliner inte varit nödgade till. Det positiva med situationen har varit att det har förts en ständig diskussion kring vad forskning inom genusfältet är och kan vara, vilket förmodligen har bidragit till att fältet nu är ett livaktigt och starkt forskningsfält. Men det är också så att det utmattat och tagit kraft.

Om jag tänker positivt så är genuskryssens borttagande ett tecken på att vi i dag befinner oss i en situation där forskning inom genusfältet inte behöver främjas och följas upp (VR:s tidigare uppdrag) eftersom denna forskning är etablerad och accepterad som ett vetenskapligt fält bland andra. Om jag tänker negativt så är det ett tecken på en backlash vi då endast befinner oss i början av. Förmodligen ligger sanningen någonstans där emellan.

Jag och många med mig önskar dock att vi nu är redo att ta steget in i en helt annorlunda diskussion än den som de famösa genuskryssen var en del av. Genuskrysset är dött, men länge leve

forskningen inom genusfältet. Jag väljer därför att tänka positivt och svarar med ett rungande: ja, det är bra att genuskrysset är borta!

Stefan Helgesson,
Litteraturvetenskapliga institutionen,
Uppsala universitet

Egentligen handlar detta om två olika frågor. Den enklare gäller formen, själva genusrutan: ja, det är bra att den är borta, och jag ska strax förklara varför. Den andra och viktigare frågan gäller VR:s befrämjande av genusperspektivet. Att VR vid en given tidpunkt började understödja samhälls- och humanvetenskapernas genusfokus var betydelsefullt. Historiskt talar vi inte bara om en blind fläck utan om en regelrätt enögdhet där mannen har varit en osynlig norm om det så har gällt konstnärskap, rationellt tänkande eller medicinsk statistik. Vi arbetar fortfarande inom ramen för denna historia, men jag vill påstå att medvetenheten om könsmaktsordningens betydelse har skärpts generellt hos humanister, även när den inte är ett huvudärende för en forskare. Det betyder inte att jobbet är klart (och jag tror heller inte att det på ingenjörssvis kan »klaras av« en gång för alla): även

fortsättningsvis vore det motiverat att VR *bland annat* befrämjade genusperspektivet. Men frågan är hur mycket regeringen ska lägga sig i saken, och vilka former ett sådant befrämjande ska ta sig.

Så länge staten finansierar forskningen kommer staten att påverka den. Det är ofrånkomligt. Denna påverkan bör dock helst vara generell: x antal miljoner till universiteten, y antal miljoner till VR. Om det är starkt motiverat kan även inriktningar – som genusperspektivet – stakas ut i allmänna ordalag. Men så långt som möjligt bör VR:s egna styr- och beredningsgrupper avgöra frågan om forskningsinriktning. En företeelse som genusrutan trivialiserar saken och förvandlar forskaren till statlig uppdragsstagare. I konsekvensens namn, om man tror på kryssrutan som metod, borde man i så fall lägga till ytterligare rutor. Beaktar forskningsplanen intersektionalitet? Queerperspektiv? Postkoloniala perspektiv? Disability studies? Alla dessa inriktningar – som ytterst har med den fortgående utsträckningen av upplysningens jämlikhetsprojekt att göra – har sitt otvetydiga värde i bestämda sammanhang; det vore beklagligt om de reducerades till ett schibboleth som ska rabblas vid forskningsrådets trösklar.

